

III. ZAKLJUČAK

Tradicionalno učenje o zaključku

Savremeno učenje o zaključku

Logičke pogreške u zaključku

IV. METODE SPOZNAJE

Metode formiranja i ekspliciranja pojma

Metode formiranja i ekspliciranja sudova

V. SVRHA I SMISAO NAUČNIH METODA I NAUKE

Opis, objašnjenje, predviđanje

Znanstveno istraživanje, otkriće, dokaz ...

Tradicionalno učenje o zaključku

Npr. Enciklopedije su korisne. Korisne knjige su vrijedne. Enciklopedije su vrijedne. ?

Zaključak - definicija:

Međusobno nepovezane sudove nazivamo - *niz*.

Sudovi su povezani, ali cjelina koju oni čine još uvijek nije zaključak, nego se naziva - *složeni sud*.

Misao kojom se izvode tvrdnje jedne iz drugih, a obično se izražava: *prema tome, dakle.. - zaključak*.

Zaključak u kojem konkluzija slijedi iz premisa nazivamo *valjanim*, a zaključak u kojem konkluzija ne slijedi iz premisa nazivamo *nevaljanim*. Zaključak koji polazi od istinitih premisa i daje istinitu konkluziju nazivamo *istinonosnim zaključkom*.

PODJELA ZAKLJUČAKA:

Neposredni (Ip) i posredni (Iip) zaključak

Posredan zaključak: deduktivni, induktivni i analogijski
Deduktivni zaključak: a) jednostavan ili silogizam
kategorički, hipotetički i disjunktivni
b) složeni ili polisilogizam
ENTIMEM I SORIT: skraćeni silogizam ili polisilogizam.

je na određeni način strukturirana složena *misao*; to je misao o dva ili više sudova, od kojih jedan slijedi (proizlazi, izvodi se) iz jednog ili više drugih.

Ukratko: zaključivanje je psihički proces, zaključak - logička tvorevina. Sud ili sudove od kojih zaključivanje polazi nazivamo *prednjim sudovima* ili *premisama*, a sud koji se iz premisa izvodi nazivamo *zaključnim sudom* ili *konkluzijom*.

Deduktivni zaključak-zaključak kojim se iz općih premisa izvodi posebna (*manje opća*) konkluzija.

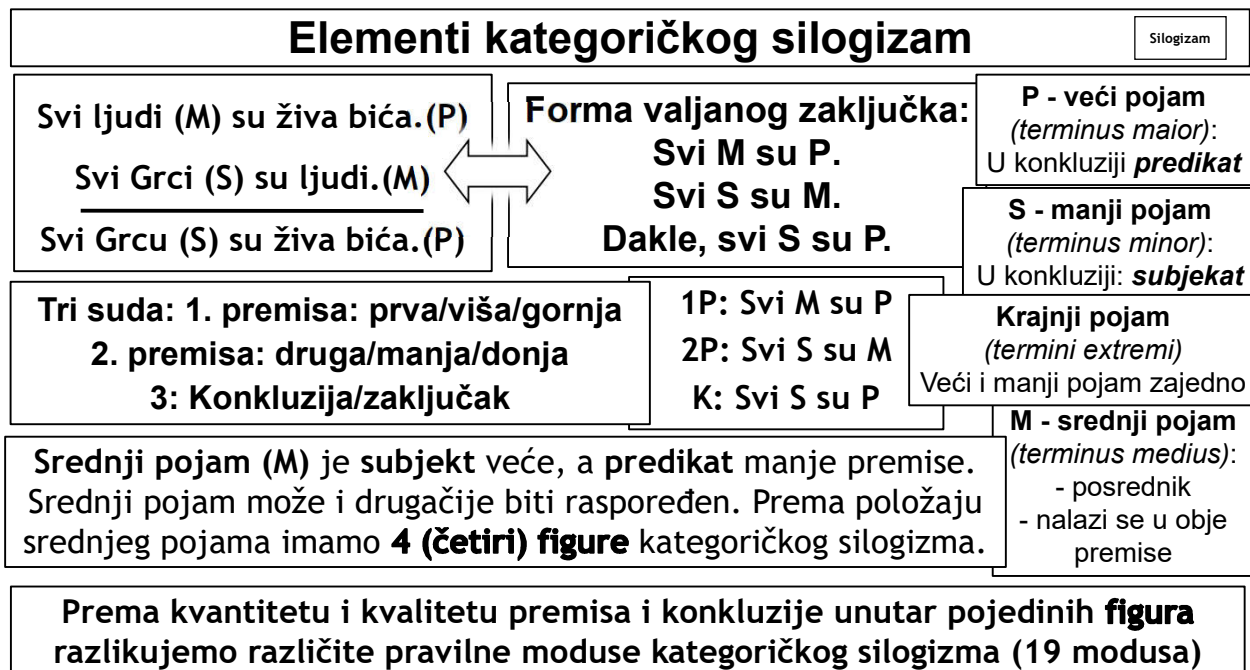
Induktivni - zaključak kojim se iz posebnih (*manje općih*) premisa izvodi opća konkluzija.

Analogijski zaključak - zaključak kojim se iz posebnih premisa izvodi posebna konkluzija.

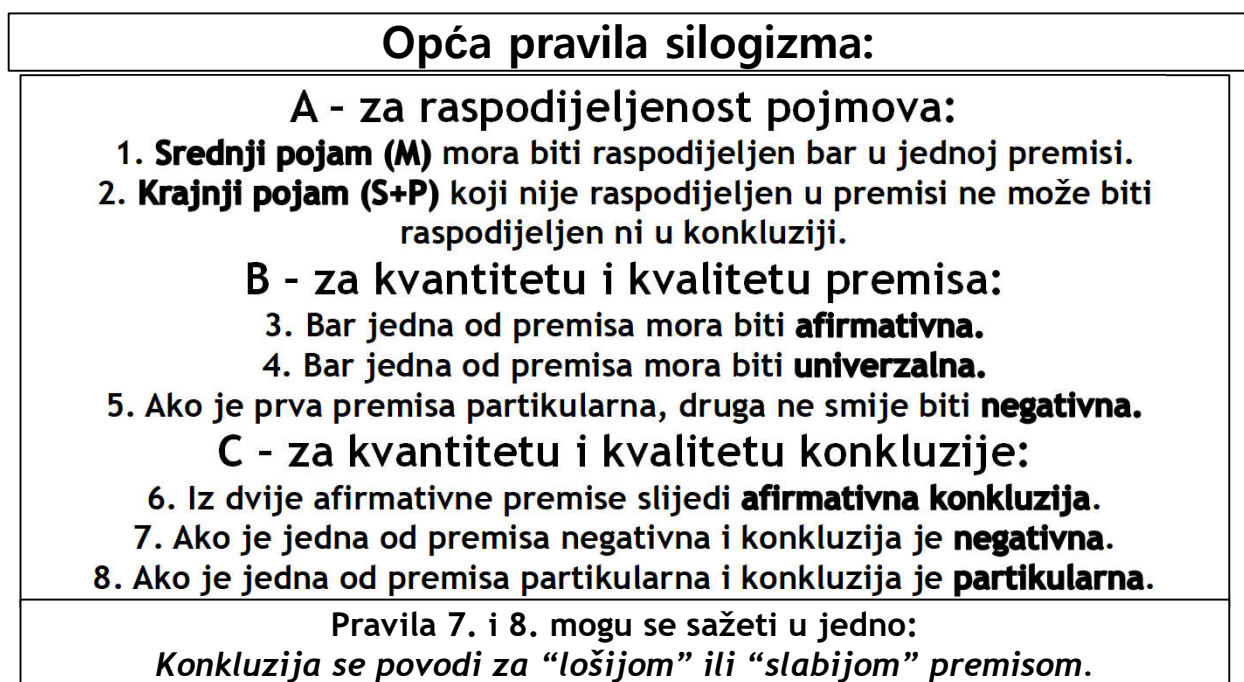
Deduktivni z.: opće → posebno

Induktivni z.: posebno → opće

Analogijski z.: posebno → posebno

ns

Figure i modusi kategoričkog silogizma

$\frac{M \quad P}{S \quad M}$	$\frac{P \quad M}{S \quad M}$	$\frac{M \quad P}{M \quad S}$	$\frac{P \quad M}{M \quad S}$
$\frac{S \quad P}{S \quad P}$	$\frac{S \quad P}{S \quad P}$	$\frac{S \quad P}{S \quad P}$	$\frac{S \quad P}{S \quad P}$

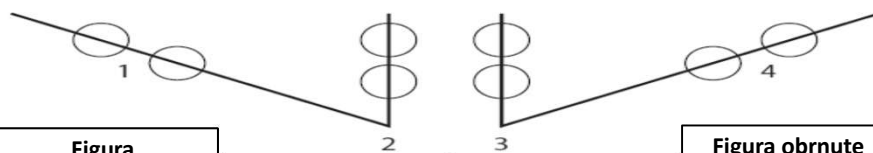

Figura
supsumcije

Figura opozicije

Figura izuzimanja

Figura obrnute
supsumcije

FIGURE
su nastale tako što su
pretpostavljene sve
mogućnosti u kojima
se može naći subjekt i
predikat a iz kojih se
može izvesti
valjani zaključak.

Iz figura, kada im dodamo kvalitetu i kvantitetu, nastaju **modusi**. Valjanih modusa je 19 i svaki ima svoje ime. Silogizam **Barbara** ima premise i konkluziju izrečene u univerzalno-afirmativnoj formi. Dovoljno je izbaciti sve suglasnike iz imena i dobit ćemo samoglasnike koji označavaju osobine suda: BARBARA.

MODUSI SVIH FIGURA SILOGIZMA	→	I FIGURA	BARBARA, CELARENT, DARII, FERIO	II FIGURA	CESARE, CAMESTRES, FESTINO, BAROCO	III FIGURA	DARAPTI, DATISI, DISAMIS, FELAPTON, FERISON, BOCARDO	IV FIGURA	BRAMANTIP, CAMENES, DIMARIS, FESAPO, FRESISON
---------------------------------------	---	----------	--	-----------	---	------------	--	-----------	---

Primjeri figura kategoričkog silogizma (prema položaju srednjeg pojma - M)

Svi ljudi su smrtni	M P
Svi Grci su ljudi	S M
Svi Grci su smrtni	S P
I FIGURA - modus BARBARA	

P M	Svi tigrovi su krvoločni
S M	Nijedan zec nije krvoločan
S P	Nijedan zec nije tigar
II FIGURA - modus CAMESTRES	

Neki romani su komični	M P
Svi romani su književna djela	M S
Neka književna djela su komična	S P
III FIGURA - modus DISAMIS	

P M	Nijedna zvijezda nije planeta
M S	Sve planete su nebeska tijela
S P	Neka nebeska tijela nisu zvijezde
IV FIGURA - modus FESAPO	

Hipotetički i disjunktivni silogizmi $\supset \wedge \vee$

Ako kiša pada ulice su mokre
Ako su ulice mokre onda su klizave

Ako kiša pada ulice su klizave

Ako p, onda q
Ako q, onda r

Ako p, onda r

$p \supset q$
 $q \supset r$

 $p \supset r$

Hipotetičko-kategorički silogizam
I modus: ponendo ponens tvrdeći-tvrđi

Ako kiša pada ulice su mokre	$p \supset q$
Kiša pada	p
Ulice su mokre	q

Implikativni
sud - $\supset$

Hipotetičko-kategorički silogizam
II modus: tollendo tollens odrično-odričan

Ako kiša pada ulice su mokre	$p \supset q$
Ulice nisu mokre	- q
Kiša nije pala	- p

Disjunktivno-kategorički silogizam
I modus: ponendo tollens tvrdeći-odričan

Ovaj sud je ili istinit ili neistinit	$p \wedge q$
Ovaj sud je istinit	p
Ovaj sud nije neistinit	- q

Ekskluzivno
disjunktivni
ili alternativni
sud - $\wedge$

Disjunktivno-kategorički silogizam
II modus: tollendo ponens odrično-tvrđi

Ovaj sud je ili istinit ili neistinit	$p \wedge q$
Ovaj sud nije istinit	- p
Ovaj sud je neistinit	q

Induktivni i analogijski zaključak:

Induktivni zaključak (indukcija):
zaključak kojim se iz posebnih (*manje općih*) premisa izvodi opća konkluzija.
Osnovne vrste indukcije:
a) **potpuna** (svi slučajevi),
b) **nepotpuna** (neki slučajevi).

Analogijski zaključak (analogija):
zaključak kojim se iz posebnih premisa izvodi posebna konkluzija.

Glavna osobina analogijskog z. je **nepouzdanost**. Javlja se u svakodnevnom govoru i predznanstvenom mišljenju.

Potpuna indukcija:
Konkluzijom se sažima ono što se tvrdi u svim premisama.

Analogijski zaključak:
može biti i vrlo vjerovatan pod uslovima:
- Ako je široko naše znanje o oba predmeta u analogijskom zaključivanju;
- Ako postoji veći broj poznatih sličnosti, a manji broj poznatih razlika;
- Ako su zajednička svojstva važnija od razlika.

Nepotpuna indukcija:
a) **popularna** - jednostavno nabranjanje.
b) **znanstvena** - posebno odabrani slučajevi.

Youtube

Logičke pogreške u zaključku

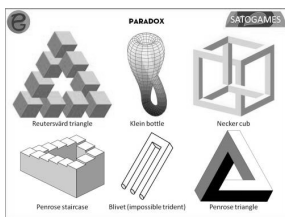
 50 logičkih grešaka
 za koje treba da znaš

Aristotel je podijelio logičke pogreške na **jezičke i izvanjezičke**. One su produkt nevaljanog zaključivanja. Aristotel ih je nabrojao 13 (6+7), dok se u savremenoj literaturi navodi više glavnih logičkih pogrešaka. Logičke pogreške odnose se na **istinitost zaključka**.

Nevaljani zaključci koji su slični valjanim nazivaju se **logičkim greškama u užem smislu**. Nenamjerna logička pogreška naziva se **paralogizam**, a namjerna logička pogreška - **sofizam**.

Slavni duhoviti sofizmi:

ROGATI
POKRIVENI
SORIT
ČELAVI
PROTAGORA
KROKODIL
LAŽLJIVAC

OPĆE POGREŠKE U ZAKLJUČKU Aristotelova podjela

Pogreška dvoznačnosti	<i>upotreba homonima: istozvuče - različito znače</i>
Pogreška dvosmislenosti	<i>amfibiolički sudovi uzeti kao premise zaključka</i>
Amfibolija	<i>dvosmislenost usljed redosljeda riječi</i>
Pogreška kompozicije	<i>pogreška od rastavnog ka sastavnom smislu</i>
Pogreška divizije	<i>pogreška od sastavnom ka rastavnom smislu</i>
Pogreška naglaska	<i>neprepoznavanje naglašene riječi ili sloga</i>
Pogreška akcidencije	<i>pogreška od rečenog jednostavnog ka rečenom s ograničenjima</i>

IV. METODE SPOZNAJE

1. METODE SPOZNAJE

1. 1. Metode formiranja i ekspliciranja pojma (119 - 131)

DEFINICIJA I DIVIZIJA

1. 2. Metode formiranja i ekspliciranja sudova (133 - 152)

INDUKTIVNA I DEDUKTIVNA METODA

2. OSNOVNI ZAKONI - OSNOVNI PRINCIPI MISLI (152 - 175)

AKSIOMATIZACIJA LOGIKE

Metode formiranja i ekspliciranja pojma: DEFINICIJA

Metodički postupci:
analiza, sinteza, apstrakcija, generalizacija i specijalizacija

DEFINICIJA JE SUD KOJIM SE
NEDVOSMISLENO ODREĐUJE
SADRŽAJ JEDNOG POJMA.

PRIMJERI DEFINICIJE:

„Krug je figura u ravni čija je svaka tačka podjednako udaljena od jedne stalne tačke“.
„Mutacija je promjena neke osobine jednog živog bića koja nije nastala putem ukrštanja nasljednih jedinica, ali se dalje prenosi na potomstvo putem nasljeđa“.
„Filantropija je čovekoljublje“.
„Stric je očevo brat“

Analiza - raščlanjivanje MT na elemente
Sinteza - spajanje misaonih tvorevina (MT)
Apstrakcija - od-lučivanje, apstrahovanje, izdvajanje, izuzimanje, isključivanje
Generalizacija - uopćavanje, dolaženje od općenitog ka općenitijem pojmu
Specijalizacija - *determinacija ili ograničavanje*, dodavanje oznaka
dobijamo pojam bogatiji po sadržaju, a užu po opsegu.

Elementi definicije

Npr. Paralelogram je četvorougao čije su naspramne stranice paralelne.

1. Definiendum:

2. Definiens:

„Paralelogram“

„Četvorougao čije su naspramne stranice paralelne“

Pojam čiji se sadržaj definicijom određuje

Pojam pomoću koga se u nekoj definiciji određuje definiendum

DEFINIENS sadrži dva dijela: **rod i razliku.**

1. Genus proximum - Rod

„Četvorougao“

Za paralelogram-rodni pojam

2. Differentia specifica - Razlika

„Paralelostranost“

„Razlika“, specifična razlika kojim se jedna vrsta razlikuje od druge u okviru istog roda ili ono po čemu se pojam razlikuje od drugih koji potpadaju pod isti najbliži rodni pojam.

ZAHTJEV ZA DEFINICIJU: *Definitio fiat per genus proximum et differentiam specificam.*

DEFINICIJA: Vrste definicija

Više vrsta podjela: realna, konceptualna, nominalna (verbalna), preskriptivna (propisujuća), legislativna (zakonodavna), stipulativna (pogodbena), deskriptivna, historijska, leksička ...

Po sredstvima kojim se služe:

- **Verbalna (riječima)**
- **Ostenzivna (pokazivanjem)**

Po razvijenosti definiensa:

- **Eksplisitna - direktno (eksplicira se sadržaj)**
- **Implicitna - indirektno (sadržaj u nekom kontekstu)**

Tautologija je definicija istog - istim (Npr. Pojava je ono što se pojavljuje)

Prema prirodi definiensa mogu biti:

- **Esencijalna (konotativna) definicija**
“Kružnica je geometrijsko mjesto svih tačaka jednako udaljenih od jedne tačke”
 (navode se suštinska svojstva onoga što imenujemo u definiendumu; posebno se ističu karakteristične definicije, preko rodnog pojma i vrsne razlike)
- **Genetička definicija**
“kružnica nastaje kada se jedna tačka kreće na neprestano istoj udaljenosti oko neke druge tačke.”
 (objašnjavaju porijeklo i nastanak onoga što definišemo, a to može biti i porijeklo samih termina, kao kod nominalnih definicija koje navode etimologiju riječi).

Pravila definisanja

1) Adekvatnost - Definicija ne smije biti ni preširoka ni preuska - Definicija čiji definiens ima isti obim kao i definiendum je adekvatna. *“Čovjek je dvonožno biće” ili “Čovjek ima bijelu kožu i koristi razum”*

2) Akuratnost – Definicija mora da sadrži samo bitne oznake - *“Čovjek je biće koje misli, govori i kuva hranu”*

3) Necirkularnost - Definicija se ne smije kretati u krugu. *“Umjetnost je djelatnost kojom se bave umjetnici”*

4) Nenegativnost - Pozitivne pojmove ne treba definisati negativno *“Čovjek nije ptica”* ali nekad je neizbježno *“Siroče je dijete koje nema roditelje”*

5) Neslikovitost – Definicija ne smije da se služi slikama tj. figurama i metaforama - *“Lav je kralj životinja”, “Kralj je zapovednik državnog broda”*

6) Jasnost - pojmovi od kojih se sastoji definiens moraju biti jasniji od definienduma. *“Svjetlost – elektromagnetsko talasanje etra”*
 Dakle: Definicija mora biti jasna.

Pomoćni postupci:

Deskripcija (opis) - nabranjanje kojim ne određujemo odnos i rang među pojmovima (tj. *genus i differentia*)

Distinkcija - razlikovanje, upućivanje na srodni pojam i upozorenje na razliku među njima (npr. *sarkazam-ironija*)

Metode formiranja i ekspliciranja pojma: DIVIZIJA

DIVIZIJA - logički postupak kojim se određuje opseg pojma (dioba).

Elementi divizije/diobe:

1. **Totum divisionis** - *diobena cjelina* ili pojam opseg kojeg se diobom utvrđuje
2. **Fundamentum divisionis** - *osnova diobe* ili princip po kojem se dioba vrši
3. **Membra divisionis** - *članovi diobe* ili pojmovi koje diobom dobivamo.

Podjela divizije prema broju članova:
dihotomija, trihotomija, tertratomija.

Paralelna divizija-kodovizija:

dioba kojom se ista diobena cjelina dijeli prema različitim principima tako da od nje dobivamo različite članove diobe.

Subdivizija - poddioba:

dioba pojma koji je i sam član neke diobe

Klasifikacija:

sistem znanja koji je sređen pomoću niza divizija, kodivizija i subdivizija

Zahtjevi za pravilnu diviziju:

- Adekvatnost: *Divisio sit adaequata !*
- Jedinstvenost: *Divisio ne sit confusa !*
- Postupnost: *D. fiat in membra proxima !*

OSNOVNI ZAKONI-OSNOVNI PRINCIPI MISLI (ilustracija)

- Načelo neproturječja (princip kontradikcije)

Dobri logičari ne umiju apstraktno misliti.

A nije ne-A

- Načelo istovjetnosti (princip identiteta)

Dobri logičari umiju apstraktno misliti.

A je A

- Načelo isključenja srednjeg (trećeg)

Dobri logičari ili umiju ili ne umiju apstraktno misliti.

Ili A ili ne-A

- Načelo dovoljnog razloga

Ako si dobar logičar, umiješ apstraktno misliti.

Ako A onda A

Uočite neposrednu povezanost pojedinih principa mišljenja s pojedinim vrstama sudova!